

АНОТАЦІЯ

Анохін Є.Д. **Модернізація спортивно-масової роботи у вищих військових навчальних закладах для формування ціннісного ставлення курсантів до фізичного вдосконалення.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 017 – фізична культура і спорт. – Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів, 2021.

У дисертаційному дослідженні розв’язано актуальне науково-прикладне завдання щодо модернізації структури та змісту спортивно-масової роботи з курсантами у вищих військових навчальних закладах для формування в них ціннісного ставлення до фізичного вдосконалення, що дало змогу поліпшити показники фізичної підготовленості, прикладних навичок та боєготовності загалом.

У першому розділі роботи проведено теоретичний аналіз та узагальнення наукової та методичної літератури з досліджуваного прикладного завдання.

Визначено та узагальнено невід’ємні психолого-педагогічні передумови формування в особистості ціннісного ставлення до явищ навколишнього середовища.

Установлено, що спортивно-масова робота у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ), маючи перевагу за кількістю передбаченого на неї часу перед навчальними заняттями, займає щодо них підпорядковане становище і продовжує функціонувати для розв’язання суто практичних завдань. Її засоби, методи і форми залишаються незмінними від радянських часів, не відповідають вимогам гуманістичної освітньої парадигми й соціально-економічних умов життєдіяльності сучасної молоді та не спроможні забезпечити формування в курсантів ціннісного ставлення до систематичного фізичного вдосконалення.

Разом з тим виявлено, що найбільш ефективною ланкою в загальній системі фізичного виховання курсантів є навчально-тренувальні заняття зі спортивно-масової роботи, що проводяться з найбільш спортивно обдарованими курсантами, які є членами збірних команд військових

навчальних закладів. В основу залучення курсантів до занять масовим спортом має бути покладена результативна і процесуальна мотивація з обов'язковою умовою врахування особистого бажання військовослужбовців у виборі видів спорту. Доведено, що формування ціннісного ставлення курсантів до занять фізичною підготовкою та спортом буде тоді ефективним, коли відбудеться перехід від „суб'єкт – об'єктних” до „суб'єкт – суб'єктних” стосунків між викладачем і курсантом. Визначено, що для цього в організації занять зі спортивно-масової роботи необхідно переходити від жорсткої регламентації занять до їх самостійного планування курсантами.

У другому розділі представлено та обґрунтовано доцільність застосування методів дослідження, що обрані для розв'язання завдань, подано етапність організації дисертаційного дослідження, надано відомості про вибірку респондентів для здійснення експериментів. Дисертаційну роботу організовано та проведено п'ятьма етапами в період від 2010 до 2020 рр. У констатувальному експерименті взяли участь 492 кандидати до вступу до ВВНЗ для визначення рівня фізичної та спортивної підготовленості, а також ціннісного ставлення до фізичного вдосконалення, 348 курсантів вищих військових навчальних закладів у 2010р. і 364 у 2019 р. – для дослідження структури мотивації майбутніх офіцерів до власного фізичного вдосконалення, сформованої в умовах функціонування чинної системи спортивно-масової роботи, і місця в ній мотивів, що ґрунтуються на цінностях фізичної культури. У формуальному експерименті взяв участь 161 курсант. Було сформовано експериментальну (n=80) та контрольну (n=81) групи.

Третій розділ присвячено проведенню констатувального експерименту. Під час експерименту проаналізовано структуру та зміст спортивно-масової роботи у вищих військових навчальних закладах, рівень спортивної підготовленості осіб, що вступили до ВВНЗ, як передумови формування в них ціннісно-мотиваційного ставлення до фізичного вдосконалення, рівень цього ставлення на момент їх вступу до ВВНЗ, а також рівень фізичної підготовленості курсантів як інтегрального показника, що об'єктивно відображає це ставлення, і динаміки цих показників за час навчання в

навчальному закладі за чинною системою спортивно-масової роботи; визначено стан цінностей, які формують позитивне ставлення до занять фізичними вправами. Установлено, що в ієрархії цінностей сучасної молоді цінності фізичної культури займають не провідні позиції, що і визначає слабкість і нестійкість їх мотивації до систематичних занять фізичними вправами для власного фізичного вдосконалення.

У четвертому розділі обґрунтовано та розкрито структуру і зміст авторської програми формування в курсантів вищих військових навчальних закладів ціннісного ставлення до фізичного вдосконалення в процесі спортивно-масової роботи, а також висвітлено результати експериментальної перевірки її ефективності. Дослідження, пов'язані з визначенням ефективності авторської програми, довели, що запропоновані зміст і структура спортивно-масової роботи за авторською програмою дають змогу підвищити вагомість мотивів, які ґрунтуються на цінностях фізичної культури, і на цій основі достовірно поліпшити показники найбільш важливих фізичних якостей курсантів, а саме силу ($p < 0,05$) та витривалість ($p < 0,01$), а також прикладні рухові навички ($p < 0,001$). Підтверджено, що показники фізичної підготовленості курсантів контрольної групи, які займалися за чинним змістом та структурою спортивно-масової роботи, не мають позитивних змін на старших курсах навчання ($p > 0,05$).

Перевірка ефективності авторської програми виявила переваги й щодо підвищення спортивної підготовленості курсантів. В експериментальній групі 73,3% курсантів виконали розряди за двома і більше видами спорту (або фізичних вправ), серед курсантів контрольної групи кількість тих, хто виконав нормативи спортивних розрядів, дорівнює 23,6%.

Доведено, що авторські структура та зміст спортивно-масової роботи дали змогу: сформуванню прагнення курсантів експериментальної групи до навчальної діяльності на основі мотивів самореалізації, самоствердження та процесуально-змістових, тоді як у курсантів контрольної групи це реалізовано за допомогою мотивів винагороди та запобігання покаранню; збільшити кількість курсантів експериментальної групи, які систематично займалися фізичними вправами, до

86,3 %, що на 64,1% більше, ніж у контрольній групі; підвищити відсоток відвідування консультацій із дисципліни “Фізичне виховання і спеціальна фізична підготовка”: наприкінці експерименту кількість курсантів експериментальної групи, які систематично консультувалися з викладачем, становила 72,6%, у контрольній групі лише 18,5% курсантів самостійно відвідували консультації.

У п'ятому розділі представлено результати експериментального дослідження та їхнє зіставлення з результатами наявних наукових джерел. Виокремлено три групи даних, отриманих під час дисертаційного дослідження.

Наукова новизна:

- *уперше* обґрунтовано програму спортивно-масової роботи для формування в курсантів ціннісного ставлення до фізичного вдосконалення, яка побудована на принципах взаємообумовленості і взаємосприяння перетворювального, пізнавального, ціннісно-орієнтаційного та комунікативного видів педагогічної діяльності; базується на свободі вибору курсантом виду спорту або фізичної вправи для самостійного вдосконалення, відмові від проведення спортивно-масової роботи адміністративно-командним способом, підвищенні свідомої цілеспрямованої активності курсанта з власного фізичного вдосконалення завдяки діалоговим формам спілкування;

- *додовнено* інформацію про недостатній рівень мотиваційно-ціннісного ставлення курсантів до власного фізичного вдосконалення на початку їх навчання у ВВНЗ, а також про відсутність умов для його підвищення впродовж навчання у вищому військовому навчальному закладі;

- *додовнено* інформацію про наявність залежності між ефективністю формування ціннісного ставлення курсантів до занять фізичною підготовкою і спортом та взаєминами між викладачем і курсантом;

- *набули подальшого розвитку* уявлення про систему спортивно-масової роботи в навчальних закладах збройних сил провідних країн Північноатлантичного альянсу та її роль у підготовці військових кадрів.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробленні та практичному застосуванні в освітньому процесі ВВНЗ

авторської програми спортивно-масової роботи, спрямованої на формування у курсантів ціннісного ставлення до фізичного вдосконалення; упровадженні у фізичну підготовку курсантів ВВНЗ модернізованої структури та змісту спортивно-масової роботи курсантів у контексті формування в курсантів ціннісного ставлення до фізичного вдосконалення, яке передбачає поєднання перетворювального, пізнавального, ціннісно-орієнтаційного та комунікативного видів педагогічної діяльності, перехід від жорсткої регламентації занять під час спортивно-масової роботи на молодших курсах (1–2 курс) до самостійного планування занять обраним видом спорту на старших курсах (3–4 курс).

Позитивний ефект упровадження програми формування в курсантів ціннісного ставлення до фізичного вдосконалення в процесі спортивно-масової роботи в навчально-виховний процес вищих військових навчальних закладів підтверджено актами впровадження.

Ключові слова: спортивно-масова робота, програма, ціннісне ставлення, курсант, фізична та спортивна підготовленість, фізичне вдосконалення, вищі військові навчальні заклади.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Список публікацій, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Serhii Romanchuk, Evhen Anokhin, Iryna Tychyna, Viktor Dobrovolskii, Roman Pidleteichuk, Serhiy Homanyuk, Vitaliy Kirpenko, Artur Oderov and Volodymyr Klymovych (Original Scientific Paper) The Impact of Mass Sports Work in Educational Institution on the Formation of Cadets' Value Attitude Towards Physical Education *SPORT MONT International Scientific Journal*. Vol. 18(2020), No.1 (1-120) 81-86. *Здобувачеві належить обґрунтування програми формування у курсантів вищих військових навчальних закладів ціннісного ставлення до фізичного вдосконалення в процесі спортивно-масової роботи Збірник наукових праць відображається в базах даних «SCOPUS».*

2. Анохін Є., Фізична підготовленість та її залежність від ціннісного ставлення офіцерів Збройних Сил України до самовдосконалення. / Анохін Є., Радкевич О., Гусак О. // Український журнал медицини, біології та спорту: зб.наук. праць. — 2019 - Том. 4, №3 (19) - С.26-32. *Фахове видання України. Збірник наукових праць відображається в базах даних «CrossRef, Ulrichs Web, Google Scholar, WorldCat, ResearchBib, World Catalogue of Science Journals, Index Copernicus, Electronic Journals Library (Germany), Polska Bibliografia Naukowa».* Роль автора полягала у визначенні кореляційних зв'язків між показниками фізичної підготовленості та ціннісного ставлення до фізичних вправ військовослужбовців.

3. Анохін Є.Д. Аналіз цільового компоненту спортивно-масової у вищих військово-навчальних закладах Збройних Сил України // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному: зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А.В.Цьось, С.Я. Індика. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2018. №2(42). – С.43-50. *Фахове видання України.*

4. Анохін Є.Д. Визначення рівня мотивації курсантів Академії сухопутних військ до власного фізичного вдосконалення // Науковий часопис Національного університету імені М.П.Драгоманова. Серія №15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / фізична культура і спорт» Зб. Наукових праць / За ред. Г.М. Артюзова. – К.:Вид-во НПУ імені Драгоманова, 2010. – Випуск 8. – С.53-56. *Фахове видання України.*

5. Анохін Є.Д. Формування ціннісного ставлення курсантів військових навчальних закладів до фізичного вдосконалення // Молода спортивна наука України : зб. Наук. Праць з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини. Вип. 15 : у 4-х т. : ЛДУФК, 2011. Т.2 – С.6-9. *Фахове видання України.*

6. Анохін Є.Д. Психолого-педагогічні напрями формування ціннісного ставлення курсантів до фізичного вдосконалення в процесі спортивно-масової роботи // Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт: журнал / уклад. А.В. Цьось, А.І. Альошина. – Луцьк, 2017. – Вмп.27. – С.29-34. *Фахове видання України.*

Список публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Анохін Є.Д. Формування мотивації курсантів військових навчальних закладів до занять фізичною підготовкою як невід’ємна передумова підвищення її ефективності // Матеріали відкритої науково-методичної конференції «Фізична підготовка військовослужбовців» 29-30 квітня 2003. – К., НУФВСУ, 2003, С. 100-104.

2. Анохін Є.Д. Вивчення мотиваційно-ціннісного ставлення курсантів вищих військових навчальних закладів до самостійних занять фізичною підготовкою і спортом // Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України: матеріали Міжнародної науково-методичної конференції (Київ, 14-15 лютого 2019р) / Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського; за заг. Ред.. В. Свистун, О. Петрачкова. – К.: НУОУ, С.308-312.

3. Анохін Є.Д. Формування ціннісного ставлення курсантів до фізичної підготовки як умова підвищення її педагогічного потенціалу. // Молода спортивна наука України : зб. тез. доп. Вип. 23 : у 4-х т. – Львів : ЛДУФК, 2019. – С. 32-33.

4. Анохін Є.Д. Модернізація спортивно-масової роботи у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України в інтересах військово-професійного становлення майбутніх офіцерів. // Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21-22 листопада 2019 р.) / Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського; за заг.ред. В. Свистун, О. Петрачкова, - К.: НУОУ, 2019. – С. 57-60.

ABSTRACT

Anokhin E.D. **Modernization of sports and mass work in higher military educational institutions for the formation of cadets' value attitude to physical improvement.** – Qualifying scientific work, manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree Doctor of Philosophy in Physical Education and Sport in speciality 017 – Physical culture and sports. – Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi, Lviv, 2020.

The thesis has solved the relevant scientific and applied task of the structure and content of sports and mass work with cadets modernization in higher military educational institutions to form their value attitude to physical improvement, that allowed to improve physical fitness, applied skills and combat readiness in general.

In the first unit of the research the theoretical analysis and generalization of scientific and methodical literature on the applied problem have been carried out.

The integral psychological and pedagogical preconditions of a personal value attitude formation to the phenomena of the surrounding world have been determined and generalized.

It has been established that sports and mass work of higher military educational institutions, that has an advantage in the allocated time budget, before training, occupies a subordinate position in relation to them and continues to solve only practical tasks. Its means, methods and forms have remained unchanged since soviet times and do not meet the requirements of the humanistic educational paradigm and socio-economic living conditions of modern youth and they are not able to ensure the formation of cadets' value attitude to systematic physical improvement.

At the same time, it has been found that sports and mass work is the most effective part of the general system of cadets' physical education, namely, training sessions conducted with the most qualified cadets, who are in the national teams of military educational institutions. The involvement of cadets in sports and mass work should be based on both effective and procedural motivation taking into account the servicemen choice of sports. It has been proven that the cadets' value attitude formation to physical training and sports would be effective when there would be a transition from "subject-object" to "subject-subject" relationship between a teacher

and a cadet. It has been determined that for this purpose in the organization of classes on sports and mass work it is necessary to pass from rigid regulation of classes to their independent planning by cadets.

The second unit presents and validates the appropriateness of using research methods selected for solving problems, presents the stages of research organization, provides the information about experiment participants. The research was organized and conducted in five stages from 2010 to 2020. 492 candidates who were entering the university took part at the observational experiment to determine the level of physical and sports fitness and the value of physical improvement, 348 cadets of higher military educational institutions in 2010 and 364 in 2019 in order to study the structure of future officers' motivation to their own physical improvement, formed in the current system of sports and mass work, and the place of motives in it based on the values of physical culture. 161 cadets took part in the formative experiment, who formed the experimental ($n = 80$) and control ($n = 81$) groups.

The third unit presents the statement experiment results. During the experiment, the structure and content of sports and mass work in higher military educational institutions, entrants' value-motivational attitude towards the entrance to higher military educational institutions were analyzed. Moreover, the level of their sports fitness as a precondition for the formation of value attitude to physical improvement and physical fitness, as an integral indicator that objectively reflects this attitude, as well as the dynamics of these indicators of cadets during their studies at the educational institution according to the current system of sports and mass work; the state of values that form a positive attitude to exercise were determined. It is proved that in the hierarchy of modern youth values the values of physical culture do not occupy leading positions, which determines the weakness and instability of their motivation to regular physical exercises for their own physical improvement.

The fourth unit substantiates and reveals the structure and content of the author's program of value attitude formation to physical improvement of cadets of higher military educational institutions in the process of sports and mass work and highlights the results of experimental verification of its effectiveness. Studies related to determining the effectiveness of the author's program have shown that the proposed

content and structure of sports and mass work on the author's program can increase the weight of motives based on the values of physical culture. On this basis, the most important physical qualities of cadets have significantly improved, namely, strength ($p < 0.05$) and endurance ($p < 0.01$), as well as applied motor skills ($p < 0.001$). It was confirmed that the indicators of physical fitness of cadets of the control group, who were taught by the current content and structure of sports and mass work do not have a positive improvement in senior years ($p > 0.05$).

The author's program effectiveness check-up revealed advantages in improving the cadets' sports fitness. In the experimental group, 73.3% of cadets got ranked in two or more sports (physical exercises), while among the cadets of the control group, the number of those who met the standards of sports categories is 23.6%.

It is proved that the author's structure and content of sports and mass work allowed to form the desire of cadets of the experimental group to study on the basis of self-realization, self-affirmation and procedural content motives, while the cadets of the control group achieved it with motives of reward and punishment prevention; to increase the number of cadets of the experimental group who regularly did physical exercises up to 86.3%, which is 64.1% more than in the control group; to improve the percentage of attending tutorials in the discipline "Physical Education and Special Physical Training", at the end of the experiment, the number of cadets of the experimental group, who systematically consulted with a teacher, was 72.6%; in the control group, on the contrary, only 18.5% of cadets attended tutorials on their own.

The fifth unit presents the results of experimental research and their comparison with the results of available scientific sources. Three data groups were extracted.

The scientific novelty:

- for the first time the program of sports and mass work for the cadets' value attitude formation to physical improvement, which is formed on the principles of interdependence and mutual assistance of transformative, cognitive, value-oriented and communicative types of pedagogical activities; based on the cadets' freedom of a sport or physical exercise choice for self-improvement, refusal from conducting

sports and mass work in an administrative-team way, increasing the conscious purposeful activity of a cadet in his own physical improvement due to dialogic forms of communication has been developed;

- the information about the insufficient level of motivational and value attitude of cadets to their own physical improvement at the beginning of their studies at higher military education institutions, and a lack of conditions for its improvement while studying at higher military educational institutions was supplemented;

- the information about the interconnection between the effectiveness of the formation of the value attitude of cadets to physical training and sports and the “teacher-cadet” relationship was supplemented;

- the idea of the sports and mass work system in educational institutions of the armed forces of the leading countries of the North Atlantic Alliance and its role in military training got further developed.

The practical value of the obtained research results lies in the development and practical application in the educational process of higher military educational institutions of the author's program of sports and mass work aimed at forming in cadets a value attitude to physical improvement; implemented in the cadets' physical training of higher military educational institutions modernized structure and content of sports and mass work of cadets in the context of the cadets' value attitude formation to physical improvement, which includes a combination of transformative, cognitive, value-oriented and communicative pedagogical activities, the transition from strict regulation of mass work classes during first years (1-2 year) to independent planning of the chosen sports training during senior years (3-4 year).

The positive effect of the implementation of the program of cadets' value attitude formation to physical improvement in the process of sports and mass work in the educational process of higher military educational institutions is confirmed by the acts of implementation.

Keywords: sports and mass work, program, value attitude, cadet, physical and sports fitness, physical improvement, higher military educational institutions.